

Yazışma Adresi
Correspondence Address

Mine ERKAN
Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD.
Antalya, Türkiye

dr.mine.erkana@gmail.com

Geliş Tarihi : Eylül 17, 2021
Received

Kabul Tarihi : Nisan 14, 2022
Accepted

E Yayın Tarihi : Ocak 01, 2023
Online published

Bu makalede yapılacak atıf
Cite this article as
Erkan M, Mihçi E, Velipaşaoğlu S.
Pandemi Sürecinde Çocuk
Hastaların Ebeveynlerinin
Hastaneye Başvurmak ile İlgili
Tedirginlik Yaşama Durumları ve
Sebepleri

Akd Tıp D 2023; 9(1): 23-29

Mine ERKAN
Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD.
Antalya, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8612-356X

Ercan MIHÇI
Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları A.D,
Pediatrik Genetik BD.
Antalya, Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7257-4618

Sevtap VELİPAŞAOĞLU
Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları A.D,
Sosyal Pediatri BD.
Antalya, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0200-8079

Pandemi Sürecinde Çocuk Hastaların Ebeveynlerinin Hastaneye Başvurmak ile İlgili Tedirginlik Yaşama Durumları ve Sebepleri

Concerns of Child Patients' Parents When Applying to the Hospital During the Pandemic Era

ÖZ

Amaç:

Bu çalışmanın amacı pandemi döneminde çocuklarını hastaneye getiren ebeveynlerin hastaneye başvurmak ile ilgili tedirginlik yaşama sıklığını ve buna etki eden etmenleri belirlemektir.

Yöntem:

Çalışma tanımlayıcı-kesitsel tipte planlandı ve genel çocuk polikliniğine başvuran 210 ebeveyne anket uygulandı. Anket; hasta bilgilerinin, hastaneye başvuru özelliklerini, hastaneye başvurma konusunda ailelerin tedirginlik yaşama durumlarını öğrenmeye yönelik 23 sorudan oluşmakta idi. Veriler SPSS® 23.0 (Statistical Package of Social Science) istatistik programı ile incelendi.

Bulgular:

Çalışmaya katılan 210 ebeveynden 95'i (%45,2) hastaneye gelirken tedirginlik yaşadığını belirtti. Tedirginlik hisseden ebeveynlerin en sık belirttiği tedirginlik sebebi "hastanede diğer hastalarla aynı ortamı paylaşmak" idi (n=73, %76,8). Ebeveynlerin 158'i (%75,2) pandemi nedeni ile hastaneye gitme alışkanlığında değişiklik olduğunu belirtti. Pandemi nedeni ile hastaneye gitme alışkanlığında değişiklik oranı, hastaneye gelmekte tedirginlik duyan ebeveynlerde daha yüksekti (p<0,05). Hastaneye gelirken tedirginlik hisseden ebeveynlerde çocuğunu hastaneye getirmeyi geciktirme riski ve çocuğunun izlem ya da rutin kontrolünü aksatma riski, tedirginliği olmayanlara göre yaklaşık 2,3 kat yüksekti.

Sonuçlar:

Ebeveynlerin büyük kısmı hastaneye başvurma konusunda tedirginlik hissetmektedir ve bu durum çocukların rutin izlemlerinin aksaması ve hasta çocukların sağlık hizmetlerine erişiminin gecikmesi risklerini beraberinde getirmektedir. Tedirginliği yüksek aileleri saptamak, çocuklarının takibini yapmak, yüz yüze görüşme gerektiren durumları saptayıp gecikmeleri önleyebilmek için tele-sağlık birimleri kurulması ve yaygınlaştırılması planlanabilir.

Anahtar Sözcükler:

Ayakta tedavi, Covid-19 pandemisi, Ebeveynler, Kaygı

ABSTRACT**Objective:**

This study aims to determine the frequency of parents who bring their children to the hospital during the pandemic era to experience anxiety about applying to the hospital and the factors affecting it.

Method:

The study was planned as a descriptive-cross-sectional type, and a questionnaire was delivered to 210 parents who applied to the general pediatric outpatient clinic. The questionnaire consisted of 23 questions about patient information, characteristics of applying to the hospital, and parents' anxiety about coming to the hospital. Data were analyzed with SPSS® 23.0 statistical program.

Results:

Ninety-five of 210 parents (45.2%) who participated in the study stated that they experienced anxiety when coming to the hospital. The parents' most common reason for anxiety was "sharing the same environment with other patients at the hospital" (n=73, 76.8%). One hundred fifty-eight of the parents (75.2%) stated that there was a change in their habit of going to the hospital due to the pandemic. The rate of this change was higher in the parents who were anxious about coming to the hospital (p<0.05). Parents concerned about applying to the hospital were approximately 2.3 times more likely to delay bringing their child to the hospital and disrupt their child's follow-up or routine control.

Conclusions:

Most parents are concerned about applying to the hospital, and this brings the risks of disrupted child follow-ups and delayed access of sick children to health services. Scheduling sick visits and well-child visits during different times of the day or at different designated places; or establishing and expanding telehealth services to identify those who need in-person contact with the health facility may help to mitigate such delays.

Key Words:

Ambulatory care, Anxiety, Covid-19 pandemic, Parents

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi ile çocuk sağlığı polikliniklerine yapılan başvuru sayılarında önemli bir düşüş meydana geldi (1-6). Alınan izolasyon önlemleri sonucunda hava yolu ve fekal-oral yol ile bulaşan hastalıkların (soğuk algınlığı, gastroenterit, bronşiolit, akut otitits media vb.) azalması bu düşüşte oldukça önemli bir etkiye sahiptir (2, 5-7). Ailelerin çocuklarını hastaneye getirmekten kaçınması da hastane başvurularındaki azalmaya katkıda bulunan bir etkidir (4, 8, 9).

Literatür, ebeveynlerin pandemi sırasında yüksek stres, kaygı ve mali yük yaşadıklarını göstermektedir (8-10). Ebeveynlerin COVID-19'dan korunmak için yaptığı fiziksel teması azaltmak ve el yıkama sıklığını artırmak gibi davranış değişikliklerinin arasında sağlık kuruluşlarına yapılan

ziyaretleri azaltmak da vardır (8). Ebeveynlerin COVID-19'a yakalanma korkusu çocuk acil servislerine gecikmiş başvurulara, tanı-tedavide gecikmelere, sağlıklı çocuk izlemlerinde aksaklıklara, aşılarda ve taramalarda gecikmelere neden olabilir (1, 4, 11). Yüz yüze sağlık hizmeti alınmasını mı, yoksa sağlık hizmetine başvurmayarak erteleme mi aileler tarafından daha endişe verici bulunduğunu değerlendiren çalışmalar yapılmıştır. Bakım verenlerin yüz yüze sağlık hizmeti almayı, sağlık hizmetinin ertelenmesinden daha kaygı verici bulduğu gösterilmiştir (9, 11). Bakım verenlerin pandemi kaynaklı endişelerini ve sebeplerini anlamak, çocukların ihtiyacı olan sağlık hizmetlerinden gecikmeden, zamanında ve sürekli bir şekilde yararlanabilmesi için yol gösterici olabilir.

Ebeveynlerin endişeleri nedeni ile hastaneye gitmekten kaçınması sonucunda oluşabilecek çocuk sağlığı sorunlarını engellemek, çocukların ihtiyacı olan sağlık hizmetlerinden gecikmeden, zamanında ve sürekli bir şekilde yararlanabilmesini sağlamak son derece önemlidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı; pandemi döneminde çocuklarını hastaneye getiren erişkinlerin hastaneye başvurma ile ilgili tedirginlik yaşama sıklığını ve buna etki eden etmenleri belirlemektir.

GEREÇ ve YÖNTEM**Araştırmanın Tasarımı**

Çalışma, tanımlayıcı-kesitsel tipte planlandı ve Haziran 2020-Şubat 2021 tarihleri arasında yapıldı. Çalışma için T.C. Sağlık Bakanlığı'ndan COVID-19 çalışma izni ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik izin alındı (09.12.2020 KAEK-937). Çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine, Helsinki Deklarasyonu İlkeleri'ne uyularak gerçekleştirildi; çalışmanın yapılacağı ilgili kurumlardan izin alındı ve katılımcılara çalışmanın amacı ve kapsamı açıklanarak onam alındı.

Evren ve Örneklem

Evren boyutunu belirlemek için pandeminin ilk üç ayında Akdeniz Üniversitesi Hastanesi Genel Çocuk Polikliniğine başvuran hasta sayısı ve önceki yılın aynı aylarında başvuran hasta sayısı incelendi. Akdeniz Üniversitesi Hastanesi Genel Çocuk Polikliniğine 2019 yılının Mart-Nisan-Mayıs aylarında 5.621 hastanın, 2020 yılının Mart-Nisan-Mayıs aylarında ise 1.789 hastanın başvuru yaptığı ve başvuru sayısında %68 azalma olduğu saptandı. Ancak aylar geçtikçe başvurulardaki azalma etkisi küçülmeye başladı. Bu gözleme de dayanarak, veri toplanması planlanan dönem için beklenen başvuru sayısı %60 azalma üzerinden hesaplandı. Haziran 2019-Şubat 2020 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi Hastanesi Genel Çocuk Polikliniğine başvuran hasta sayısı 17.616 saptandı, %60 azalma öngörüsü ile beklenen hasta sayısı yaklaşık 7.000 kabul edildi. Elektronik hesaplama aracı kullanılarak; 7.000 kişi evren büyüklüğü, %95 güven aralığı, %15 populasyon dağılımı ve ± 5 hata payı ile örneklem sayısı 191 olarak hesaplandı (<https://www.calculator.net/sample-size-calculator.html>) ve en az 191 geçerli anket elde edilmesi hedeflendi (8).

Veri Toplama Araçları

Veriler yapılandırılmış anket kullanılarak toplandı. Ankette hasta bilgilerinin (çocuğun yaşı, kronik hastalığı olup olmadığı, vitamin desteği verilip verilmediği), hastaneye başvuru nedenini (şikayet varlığı, kontrol), hastaneye başvurma konusunda ebeveynin tedirginlik yaşama durumunu (tedirginlik olup olmaması, varsa derecesi, tedirginlik hissetme nedenleri, COVID-19'dan korunmak için alınan önlemler, COVID-19 nedeni ile hastane başvurularında değişiklik olup olmadığı vb.) öğrenmeye yönelik 23 soru vardı.

Veri Toplanması

Araştırma için Haziran 2020-Şubat 2021 tarihleri arasında, Akdeniz Üniversitesi Hastanesi Genel Çocuk Polikliniğine başvuran çocuk hastaların ebeveynlerine başvuru sırasına göre çalışmanın kapsamı ve amacı anlatılarak katılım isteği soruldu. Çalışmaya katılmaya gönüllü olanların tümüne anket formu verildi, doldurarak geri vermesi istendi. Eksik doldurulan veya uygun olarak doldurulmayan anketler çalışma dışında bırakıldı. Çalışma süresinde başvuran hasta sayısının öngörülenden fazla olması nedeni ile örneklem sayısına ulaşıldıktan sonra da (planlanan veri toplama süresi dâhilinde) veri toplamaya devam edildi ve 210 adet geçerli ankete ulaşıldı.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS® 23.0 (Statistical Package of Social Science) istatistik programı ile incelendi. Sürekli (nicel) değişkenler için tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum olarak ifade edildi; kategorik değişkenler sayı ve yüzde şeklinde verildi. Normal dağılımın incelenmesi için Kolmogorov-Smirnov dağılım testi kullanıldı. İki grup arasında niceliksel parametrik verilerin karşılaştırması için Student's T testi, niceliksel non-parametrik verilerin karşılaştırması için Mann Whitney U testi kullanıldı. İki grup arasında niceliksel parametrik verilerin karşılaştırılmasında ANOVA testi kullanıldı. İki grup arasında nitel verilerin karşılaştırılması için ki-kare ve Fisher's exact testleri kullanıldı. P değerinin 0,05'ten küçük olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Çalışmanın yapıldığı Haziran 2020-Şubat 2021 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi Genel Çocuk Polikliniğine 7.843 hasta girişi yapıldı. Poliklinik giriş sayısında pandemi öncesindeki yılın aynı zamanına göre %55,5 azalma meydana geldiği saptandı. Çalışmaya katılan 210 ebeveynin 95'i (%45,2) hastaneye gelirken tedirginlik yaşadığını belirtti. Hastaneye gelirken tedirginlik yaşadığını belirten ebeveynlerin 53'ü (%55,8) tedirginlik seviyesini "fazla" ya da "çok fazla" olarak nitelendirdi. Çalışmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının medyan yaşı 6,00 (IQR 2,3-11) yılıdır. Kırk dokuz çocuğun (%23,3) kronik hastalığı vardı. Ebeveynin hastaneye gelirken tedirgin olmasının çocuğunun yaşı ya da çocuğunun kronik hastalığı olup olmaması ile ilişkili olmadığı saptandı (Tablo I).

Tablo I: Tedirginliği olan ve olmayan ebeveynlerin özelliklerinin karşılaştırılması.

Özellik	Tedirgin olan ebeveynler	Tedirgin olmayan ebeveynler		
Sayı (%)	95 (%45,2)	115 (%54,8)		
Çocukların yaş ortalaması (yıl)	6,5 (±4,94)	7,3 (±5,26)	p:0,261	
Çocuğunda kronik hastalık varlığı [n (%)]	25 (%26,6)	24 (%21,4)	p:0,386	
Çocuğuna takviye ürün verme [n (%)]	19 (%20,2)	10 (%9,2)	p:0,025	OR: 2,508, 95% CI: 1,102-5,708 p<0,05
Hastaneye gitme alışkanlığında değişiklik [n (%)]	79 (%86,8)	77 (%72,6)	p:0,015	OR: 2,479, 95% CI: 1,180-5,209 p<0,05
Çocuğunu hastaneye götürmeyi geciktirme [n (%)]	35 (%38,5)	22 (%21,4)	p:0,009	OR: 2,301, 95% CI: 1,222-4,333, p<0,05
Çocuğunun izlem ya da kontrolünü aksatma [n (%)]	42 (%47,2)	29 (%27,6)	p:0,005	OR: 2,342, 95% CI: 1,289-4,254, p<0,05
Çocuğunun aşısını aksatma [n (%)]	5 (%5,7)	4 (%3,8)	p:0,518	

Tedirginlik hisseden ebeveynlerin en sık belirttiği tedirginlik sebebi "hastanede diğer hastalarla aynı ortamı paylaşmak" idi (n=73, %76,8). Ardından gelen en sık tedirginlik sebepleri "çocuğumun maske kullanacak bilinçte olmaması" (n=28, %29,4) ve "toplu taşıma aracı kullanmak" (n=19, %20) idi. Ayrıca 16 ebeveyn (%16,8) sağlık personeli ile yakın temasta bulunmaktan tedirginlik duyduğunu belirtti (Tablo II).

Tablo II: Ebeveynlerin tedirginlik hissetme sebepleri ve sıklıkları.

Tedirginlik hissetme sebepleri (n=95)	n	(%)
Hastanede diğer hastalarla aynı ortamı paylaşmak	73	(%76,8)
Çocuğunun maske kullanacak bilinçte olmaması	28	(%29,5)
Toplu taşıma aracı kullanmak	19	(%20)
Sağlık personeli ile 1,5-2 metreden yakın temasta bulunmak	16	(%16,8)
Hastane tuvaletlerinin kirliliği	16	(%16,8)
Hastanede el yıkayacak temiz yer bulamamak	15	(%15,8)
Hastanelerin kirliliği	12	(%12,6)
Sokağa çıkma yasağı varken çocuğunu dışarıya çıkarmanın ceza sorumluluğu	8	(%8,4)
Maske temin edememek	7	(%7,4)
Hastaneye yatırılma ya da karantinaya alınma ihtimali	6	(%6,3)
Diğer sebepler	7	(%7,4)

"Çocuğunuza vitamin desteği ya da bağışıklık sistemini güçlendirme amaçlı takviye veriyor musunuz?" sorusuna 29 ebeveyn (%13,8) "evet" yanıtı verdi. Sorunun ikinci kısmında kullanılan ürünün ne olduğu soruldu. Takviye edici ürünlerden en çok kullanılan D vitamini (n=11, %37,9) ve balık yağı (n=5, %17,2) ürünleriydi. Daha az sıklıkta demir (n=4, %13,8), multivitamin (n=4, %13,8), çinko (n=3, %10,3), propolis (n=3, %10,3), B12 vitamini (n=2, %6,9), ekinezya-betaglukan ekstratı (n=1, %3,5), pelargonium sidoides ekstratı (n=1, %3,5), üzüm çekirdeği ekstresi destekli multivitamin (n=1, %3,5) ve c vitamini-çinko kombine ürün (n=1, %3,5) kullanılmaktaydı. Hastaneye gelirken tedirginlik hisseden ebeveynlerde çocuğuna takviye edici ürün verme ihtimalinin, tedirginliği olmayan ebeveynlere göre 2,5 kat daha fazla olduğu saptandı (OR: 2,508, 95% CI: 1,102-5,708 p<0,05) (Tablo I).

TARTIŞMA

Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda pandemi döneminde çocuk polikliniklerine başvurularında %34-68 oranında azalma saptanmıştır (2-6). Çalışmamızda literatürle uyumlu olarak pandemi döneminde genel çocuk poliklinik giriş sayısında %55,5 azalma olduğu saptandı.

Hindistan’da erişkinlerde yapılan bir çalışmada katılımcıların %84’ü aile bireylerinden biri evden dışarı çıktığında kaygılandığını ve %74,5’i pandemi nedeni ile sağlık kurumlarına gitmekten kaçındığını ya da gitme sıklığını azalttığını belirtmiştir (8). Çalışmamızda hastaneye gitme alışkanlığında değişiklik yapma oranı, literatürle benzer olarak, %79,2 saptandı. Ebeveynlerin hastaneye gelirken tedirginlik yaşama oranı %45,2’ydi. Örneklemin hastaneye gelen ebeveynlerden oluşması nedeniyle kaygısı daha yüksek olup hastaneye gelmeyenler örneklem dışında kaldığı için, saptadığımız tedirginlik oranları toplum genelinden ve diğer çalışmalardan daha düşük olabilir.

Amerikan Psikoloji Derneği’nin pandemi döneminde yaptığı bir ankette ebeveynlerin %46’sı stres seviyesini yüksek (10 üzerinden 8) olarak belirtmiştir (12). Çalışma grubumuzdaki ebeveynler de benzer şekilde tedirginlik seviyelerini “fazla” ya da “çok fazla” (5 üzerinden 4-5) olarak nitelendirdi.

Yapılan araştırmalarda pandemi döneminde ebeveynlerin günlük hayatta stres yaşama nedenleri; okulların kapanması, çevrimiçi eğitime uyumun zorluğu, çocuk bakımına yönelik sosyal desteğin azalması, maddi kaygıların artması (iş kaybı ya da gelir azalması nedeniyle), sağlık hizmetlerine erişimin zorlaşması, enfeksiyon kapma endişeleri, gıda ve barınmaya erişim endişeleri şeklinde tanımlanmıştır (10, 12, 13). Çalışmamızda ebeveynlerin hastaneye başvuru ile ilgili tedirginlik nedenlerini sorguladığımızda en sık sebebin “hastalarla aynı ortamı paylaşmak” olduğunu saptadık. Ebeveynlerin bu nedenle çocuklarını hastaneye getirmekten kaçınmasının olumsuz sonuçlarını engelleyebilmek için hasta çocuklarla sağlıklı çocukların ayrı ortamlarda ve günün ayrı saatlerinde kabul edilmesi planlanabilir (14).

Çalışmamızda hastaneye başvurma ile ilgili tedirginliği olan ebeveynlerin, çocuklarını hastaneye getirmeyi geciktirme ve rutin takiplerini aksatma riski 2,3 kat daha yüksek idi. Yayınlanan vaka raporlarında, ebeveynlerin hastanelerden kaçınma eğiliminin neden olduğu gecikme sonucunda kötüleşen pediatrik hastalar bildirilmiştir (1, 3, 11, 15, 16). Ebeveynlerin tedirginliği nedeni ile çocukların ihtiyacı olan sağlık bakımına ulaştırılmaması çocuğun durumunda kötüleşmeye neden olabilir. Çocukların rutin takiplerinin devamlılığının sağlanabilmesi ve hastalık durumlarında triyajı için tele-tıp uygulamaları kullanılabilir. Tele-tıp uygulamaları sağlık hizmetine ulaşımın kolaylaşmasını, tanı ve tedavi süreçlerinin hızlandırılmasını, sağlık hizmetlerinin uzak mesafelere ulaştırılmasını, hasta bilgilerine kolay ulaşılmasını, tedavi ve takip maliyetlerinin azalmasını sağlar (17, 18). Tele-tıp uygulamaları ile hastalığa maruz kalma endişesi olan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve acil servis ya da polikliniklere gereksiz başvuruların azaltılması sağlanabilir. Pandemi döneminde ülkemizde tele-tıp uygulamaları; COVID-19 temaslı ve hastalarının ev takipleri, filyasyon çalışmaları, gebe-bebek

takiplerinin ve aşılama hizmetlerinin devamlılığının sağlanması için başarı ile kullanılmıştır (18).

Çalışmamızda hastaneye başvurma ile ilgili tedirginlik yaşayan ailelerde çocuğunun aşısını aksatma oranı diğerleri ile farklı bulunmadı; ancak arada anlamlı fark bulunmaması örneklemin küçük olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca çalışmamız hastaneye başvuranlar ile sınırlı olduğu için bu oranın toplum için genelleştirilmesi mümkün değildir. Sağlık Bakanı’nın açıklamasına göre örneğin 2020 yılı içinde bir yaş altı çocuklarda beşli karma aşının 3 dozunun uygulanma oranı %98’dir (19). Çalışma grubumuzdaki çocuklarda kaçırılmış aşı fırsatlarının daha fazla gibi görünmesi yaş grubunun farklı olmasından ve okul aşılamalarının aksamasından da kaynaklanmış olabilir. Rutin çocuk sağlığı izleminde çok önemli bir yere sahip olan ve birçok çocuğun ölümünün ve sakatlığının önlenmesinde büyük rol oynayan aşılamının önemi hakkında toplumda farkındalık oluşturulmasının büyük önem arz ettiğini düşünmekteyiz.

Literatürde kronik hastalığı olan çocukların ebeveynlerinde pandemi ilişkili stres seviyelerinin daha yüksek olduğunu destekleyen çalışmalar mevcuttur (9, 13, 20). Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise astımlı çocukların annelerinin kaygı düzeylerinin sağlıklı çocuklara benzer olduğunu bulunmuştur (21). Çalışma grubumuzda çocukta kronik hastalık varlığı ile ebeveynin tedirgin olması arasında ilişki saptanmadı. Hastanemizde kronik hastalığı olan çocukların kontrolleri için ilgili yan dal polikliniklerine, akut durumlar için de acil servise başvurularından ve çalışmamızın bu popülasyonu yeterince kapsayamamasından dolayı farklılık saptanamamış olabilir.

Sancaklı ve arkadaşları yaptıkları çalışmada pandemi döneminde çocuklara besin takviye kullanımını astımlı çocuklarda %74,8 sağlıklı çocuklarda %46,6 bulmuşlardır ve en sık kullanılan takviyelerin balık yağı ve D vitamini olduğunu saptamışlardır (21). Endonezya’da yapılan bir çalışmada ise annelerin %80’inin çocuklarına COVID-19’u önlemek için ilaç veya takviye verdiği ve en sık kullanılan ürünlerin vitaminler, zencefil ve bal olduğu saptanmıştır (22). Bizim çalışmamızda ise takviye ürün kullanımı %13,8 ve en sık kullanılan ürünler D vitamini ile balık yağı olarak saptandı. Oranın literatüre göre düşük saptanması, çalışmanın hastaneye gelen ebeveynlerle yapılması ve bu ebeveynlerin hekim önerilerine ulaşabilir olmasından kaynaklanmış olabilir. Endonezya’da yapılan çalışmada annelerin psikolojik durumu ile çocuğuna takviye ürün verme oranı ilişkisiz bulunurken bizim çalışmamızda ebeveynin tedirginliğinin çocuğuna takviye ürün verme ihtimalini 2,5 kat artırdığı saptandı (22). Ailelerin tedirginliğinin azaltılmasına yönelik düzenlemeler, çocuklara hekim önerisi dışında besin takviyelerinin kullanılmamasını azaltabilmek için önemlidir.

Sancaklı ve arkadaşlarının çalışmasında ebeveynlerin anksiyete durumu ile izolasyon önlemlerine ve hijyen kurallarına uyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (21). Benzer şekilde biz de çalışmamızda tedirginlik yaşayan ebeveynlerle diğerlerinin izolasyon önlemlerine ve hijyen kurallarına

uyum oranında fark olmadığını; ebeveynlerin ifade edilen tedirginlik seviyesi ile uygulanan önlemler arasında da ilişki olmadığını saptadık. Bu durum çalışmanın yapıldığı dönemde ülkemizde maske kullanımının zorunlu olması, yaşlılar ve çocuklar için sokağa çıkma yasağı uygulanan dönemler olması, diğer izolasyon önlemleri ve hijyen kuralları için sık sık bilgilendirmeler yapılması sonucunda uyumun toplum genelinde yüksek olmasına bağlı olabilir.

Çalışmanın kesitsel tipte olmasından dolayı nedensellik ilişkisinin kurulamaması, tek merkezli ve hastaneye başvuran ebeveynler ile sınırlı olması nedeniyle sonuçlarının topluma genellenememesi kısıtlı yönleridir. Bu kısıtlılıklara rağmen çalışma, ebeveynlerde tedirginlik yaşama oranının yüksekliğine ve bu durumun olası sonuçlarına dikkat çekmesi ve bu konularda yapılabilecek ileri çalışmalara fikir sağlaması açısından önemlidir.

SONUÇ

Ebeveynlerin büyük kısmı hastaneye başvurma konusunda tedirginlik hissetmektedir ve bu durum çocuk sağlığı hizmetlerinin nitelikli sürdürülmesini olumsuz etkileyebilir. COVID-19 korkusunun hastalığın kendisinden daha fazla zarar vermesini önlemek için ebeveynleri gerektiğinde sağlık personeli ile etkileşime girmeye teşvik etmek gerekebilir. Sağlık hizmetleri sunulan birimlerde hasta çocuklarla sağlıklı çocukların ayrı ortamlarda ve günün ayrı saatlerinde kabul edilmesi ailelerin tedirginliğini azaltabilir. Hastaneye başvurmayacak kadar tedirginliği yüksek aileleri saptamak, çocuklarının takibini yapmak, yüz yüze görüşme gerektiren durumları saptayıp gecikmeleri önleyebilmek için tele-tıp uygulamalarının yaygınlaştırılması planlanabilir. Ebeveynlerin yaşadığı tedirginliğin nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve gerekli girişimlerin planlanabilmesi için yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Etik Komite Onayı:

Bu araştırma, ilgili tüm ulusal düzenlemelere, kurumsal politikalara ve Helsinki Bildirgesinin ilkelerine uygundur ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (KA EK-937 09.12.2020).

Hasta Onamı:

Tüm katılımcıların hakları korunmuş ve Helsinki Deklarasyonuna göre prosedürlerden önce yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Yazar Katkıları:

Fikir – E.M.; Tasarım – E.M., S.V.; Denetleme – E.M, M.E.; Kaynaklar – M.E.; Malzemeler – M.E.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.E.; Analiz ve/veya Yorum – M.E, E.M., S.V.; Literatür Taraması - M.E.; Yazıyı Yazan – M.E.; Eleştirel İnceleme – E.M., S.V.

Çıkar Çatışması:

Yazarların beyan edecek çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek:

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

1. Agostiniani R, Bozzola E, Staiano A, Del Vecchio A, Mazzone T, Greco L, Corsello G, Villani A. Providing pediatric well-care and sick visits in the COVID-19 pandemic era: the recommendations of the Italian pediatric society. *Ital J Pediatr.* 2020;46(1):133.
2. Angoulvant F, Ouldali N, Yang DD, Filser M, Gajdos V, Rybak A, Guedj R, Soussan-Banini V, Basmaci R, Lefevre-Utile A, Brun-Ney D, Beaujouan L, Skurnik D. Coronavirus Disease 2019 Pandemic: Impact Caused by School Closure and National Lockdown on Pediatric Visits and Admissions for Viral and Nonviral Infections—a Time Series Analysis. *Clin Infect Dis.* 2021;72(2):319-22.
3. Brown CL, Montez K, Amati JB, Simeonsson K, Townsend JD, Orr CJ, Palakshappa D. Impact of COVID-19 on Pediatric Primary Care Visits at Four Academic Institutions in the Carolinas. *Int J Environ Res Public Health.* 2021;18(11).
4. Chelo D, Nguetack F, Enyama D, Nansseu R, Feudjo Tefoueyet G, Mbassi Awa HD, Mekone Nkwelle I, Nguetack-Tsague G, Ndenbe P, Koki Ndombo PO. Impact and projections of the COVID-19 epidemic on attendance and routine vaccinations at a pediatric referral hospital in Cameroon. *Arch Pediatr.* 2021;28(6):441-50.
5. Gavish R, Levinsky Y, Dizitzer Y, Bilavsky E, Livni G, Pirogovsky A, Scheuerman O, Krause I. The COVID-19 pandemic dramatically reduced admissions of children with and without chronic conditions to general paediatric wards. *Acta Paediatr.* 2021;110(7):2212-7.
6. Kruizinga MD, Peeters D, van Veen M, van Houten M, Wieringa J, Noordzij JG, Bekhof J, Tramper-Stranders G, Vet NJ, Driessen GJA. The impact of lockdown on pediatric ED visits and hospital admissions during the COVID19 pandemic: a multicenter analysis and review of the literature. *Eur J Pediatr.* 2021;180(7):2271-9.
7. Yan H, Li X, Lu X, Zeng S, Yuan Y, Hu X, Zhu Y, Xiao Z. Changes in pediatric healthcare utilization in Hunan Province, China, during the COVID-19 pandemic: a multi-center cross-sectional study. *Transl Pediatr.* 2021;10(4):870-81.
8. Balkhi F, Nasir A, Zehra A, Riaz R. Psychological and Behavioral Response to the Coronavirus (COVID-19) Pandemic. *Cureus.* 2020;12(5):e7923.
9. Cousino MK, Pasquali SK, Romano JC, Norris MD, Yu S, Reichle G, Lowery R, Viers S, Schumacher KR. Impact of the COVID-19 pandemic on CHD care and emotional well-being. *Cardiol Young.* 2021;31(5):822-8.
10. V CF, Iarocci G. Child and Family Outcomes Following Pandemics: A Systematic Review and Recommendations on COVID-19 Policies. *J Pediatr Psychol.* 2020;45(10):1124-43.
11. Ciacchini B, Tonioli F, Marciano C, Faticato MG, Borali E, Pini Prato A, Felici E. Reluctance to seek pediatric care during the COVID-19 pandemic and the risks of delayed diagnosis. *Ital J Pediatr.* 2020;46(1):87.
12. Stress in America: American Psychology Association; 2020 [Available from: <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2020-report>].
13. M ALvT, Edlynn E, Maddaloni M, van Kempen K, Diaz-Gonzalez de Ferris M, Thomas J. High Levels of Stress Due to the SARS-CoV-2 Pandemic among Parents of Children with and without Chronic Conditions across the USA. *Children (Basel).* 2020;7(10).
14. Information for pediatric healthcare providers.: Centers for Disease Control and Prevention (CDC). 2020 [updated 30.12.2020. Available from: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/pediatric-hcp.html>].
15. Kamrath C, Monkemoller K, Biester T, Rohrer TR, Warncke K, Hammersen J, Holl RW. Ketoacidosis in Children and Adolescents With Newly Diagnosed Type 1 Diabetes During the COVID-19 Pandemic in Germany. *JAMA.* 2020;324(8):801-4.
16. Rusconi F, Di Fabrizio V, Puglia M, Sica M, De Santis R, Masi S, Gagliardi L. Delayed presentation of children to the emergency department during the first wave of COVID-19 pandemic in Italy: Area-based cohort study. *Acta Paediatr.* 2021;110(10):2796-801.
17. de Sutter A, Llor C, Maier M, Mallen C, Tatsioni A, van Weert H, Windak A, Stoffers J, Editorial Board JSE-i-CtEJoGP. Family medicine in times of 'COVID-19': A generalists' voice. *Eur J Gen Pract.* 2020;26(1):58-60.

18. Önal S, Kaya GG. Pandemi Sürecinde Uzaktan Hasta Takibi Uygulamalarında Tele-Tıp ve Birinci Basamaktaki Yeri. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*. 2020;12(3):98-106.
19. Çiftçi MY. Türkiye’de çocukların yüzde 98’i aşılandı 2021 [updated 28.07.2021. Available from: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/turkiyede-cocuklari-yuzde-98i-asilandi-598121.html>.
20. Ademhan Tural D, Emiralioğlu N, Tural Hesapcioglu S, Karahan S, Ozsezen B, Sunman B, Nayir Buyuksahin H, Yalcin E, Dogru D, Ozcelik U, Kiper N. Psychiatric and general health effects of COVID-19 pandemic on children with chronic lung disease and parents' coping styles. *Pediatr Pulmonol*. 2020;55(12):3579-86.
21. Sancaklı O, Tuncel T, Eren Akarcan S, Kanik A, Ozyurt G, Ozdogru EE. Anxiety Levels and Changes in Health and Hygiene Behaviors in Mothers of Children with Asthma in Early COVID-19 Lockdown in Turkey. *Pediatr Allergy Immunol Pulmonol*. 2022;35(1):27-35.
22. d'Arqom A, Sawitri B, Nasution Z, Lazuardi R. "Anti-COVID-19" Medications, Supplements, and Mental Health Status in Indonesian Mothers with School-Age Children. *Int J Womens Health*. 2021;13:699-709.